కథానిక

పదచ్యుతి

మాతృక : లీలాబెనర్జీ. అనుకరణ : 'అవనీంద్ర'

ఒకప్పుడు నేను పాట్నాలో ఉండగా, నలన్దా విద్యాపీఠపు శిథిలాలను చూడ్డానికి వెళ్లాను. ఆ భీతి గొలిపే, ప్రముఖ విద్యాపీఠపు శిథిలాల మధ్య నిలుచోనుండగా, నా హృదయం బాధతో కదిలిపోయింది. అలాటి ప్రఖ్యాత విద్యాపీఠము ఎందుకిలాటి క్షీణదశలోకి వచ్చిందోనని ఎంతో ఆశ్చర్యపోయాను. ఆ కాలంలో ఆసియాలోని అన్ని మారుమూలలనుంచీ అనేకమంది విద్యార్థులు వచ్చి, విద్య నభ్యసించిన మతానికీ, సంస్కృతికీ నెలవైన విద్యాపీఠము, అనేక రాజ్యాల సాంస్కృతిక గమ్యాల నిచ్చుటకూ, దూరపు భూభాగాలకు మతప్రచారకులను పంపించిన అట్టి మహా విద్యాపీఠము, ఇప్పుడు సంపూర్ణమైన క్షీణదశలో శిథిలావస్థలో నున్నదిగా!

నే నొక్కణ్ణే అక్కడ నిలుచో నుండగా, నా మనస్సు కొన్నివందలయేళ్ల పూర్వమునకు పరువెత్తింది అప్పుడు వంగదేశం గౌర్ దేశమని పిలవబడేది. ఇప్పటి పాట్నా అప్పటి పాటలీపుత్రము ఆ కాలంలో ఆ ప్రాంతాలలో నదులమీద మంచి వర్తక వ్యాపారాలు మహోద్ధృతంగా సాగుతూండేవి. పాటలీపుత్రము అట్టి వ్యాపారసరళికి గొప్ప వాడరేవుగా ఉండేది. అల్లాగే గౌర్‌లోకూడా భాగీరథీ నదిమీద కిషన్‌గంజ్.

వృద్ధుడైన మణిక్‌లాల్ అక్కడ గొప్ప వర్తకుడు. అతని వ్యాపార వస్తువులతో నిండిపోయిన పడవల గుంపు గౌర్, పాటలీపుత్రాల మధ్య మహాఖ్యాతి గాంచింది. మణిక్‌లాల్ వర్షఋతువైనతరువాత, అతని వివిధ వస్తుజాలంతో నిండిన పడవలతో, నదిమీద వ్యాపారానికి బయలుదేరి వ్యాపారం చేసికొని వేసవి సరిగా ప్రారంభం కాబోతుంటే తిరిగి వచ్చేవాడు. అతని మహాభవనం, ఎప్పుడూ అధికమౌతూఉండే పడవలసమూహం అతనికి ఎప్పుడూ ధనాన్ని, సౌభాగ్యాన్ని చేకూరుస్తూ అంతకంతకు వృద్ధిపొందుతున్న దనే దాంట్లో సందేహమేమాత్రమూ లేదు.

మణిక్‌లాల్ అంతకంతకు పెద్దవాడయి, వార్ధక్యపు అసమర్థత పొందుతున్నాడు. అందువల్ల అతడు వ్యాపారాన్ని ఒక్కగా నొక్కడైన కొడుకు సుజన్‌లాల్‌కి అందించాడు. కొడుకు తండ్రి అడుగుజాడల్లోనే ఎంతో సమర్థతతో వ్యాపారం కొనసాగించాడు. అతడు తన తండ్రి వెళ్లి చేసిన ముఖ్యవ్యాపారస్థలాలన్నీ చూచివచ్చాడు. ప్రతి సంవత్సరం, ఇంకా కొత్తకొత్త వ్యాపారస్థలాలకు వెళ్లి వ్యాపారంచేసి, మరింత ధనాన్ని కుటుంబానికి సౌభాగ్యాన్నీ తెచ్చాడు. వృద్ధ మణిక్‌లాల్ ఇప్పుడు నిశ్చింతగా, సుఖంగా ఉన్నాడు. అలాటి సమర్థుడైన కొడుకున్నందుకు గర్వించాడు.

మూడవ సంవత్సరమున సుజన్‌లాల్ అతని వ్యాపారపు పడవల సమూహంతో కాశీ వెడదామని నిశ్చయం చేశాడు. ఆ విధంగానే ఆ పవిత్ర స్థలానికి బయలుదేరాడు. రోజులు గడిచినాయ్. కాశీ దగ్గర కొస్తూంటే, సుజన్‌లాల్‌కి ఏదో అతి ముఖ్యమైనదానికోసం ఎదురు చూస్తున్నానా అనిపించింది. ఒకనాటి అపరాహ్ణాన, దూరాన, కాశీపట్నం అర్ధచంద్రాకారంలో కనిపించింది. ఆ దృశ్యంలో ఆ మహానగరంలోని దేవాలయ గోపురాల శిఖరాలు పొడసూపుతూ ఉన్నయ్. పడవలసమూహం, ఒయ్యారంగా కదిలివెళ్లే హంసల్లాగా కాశీఘట్టాన్ని సమీపించినయ్. కాని ముఖ్యనావికుడైన నాతూమాఝీకి తన పటాలాన్నంతా సమకూర్చివుంచే సరియైన స్థలం కనిపించలేదు. నదికి కొంచెం పైగా, దూరంగానున్న మరింకో ఘట్టానికేసి సుజన్‌లాల్ చూపించాడు. ఆ ఘట్టానికి చేరుకోంగానే, సుజన్ చక్కగా అలంకృతిమైన, అందమైన ఒకే ఒక పడవను మాత్రం చూచాడు

సుజన్, దానిని ఇంకా విశదంగా స్పష్టంగా చూడటం కోసం, పడవ పైకప్పు ఎక్కాడు. ఆ అందమైన పడవకు ముందు వివిధ వర్ణాలంకృతమైన నెమలి విగ్రహాన్ని చూచాడు. పడవనడిపే వాళ్లు, ఎఱ్ఱటితలపాగాలతో చక్కటి ఖరీదైన దుస్తులలో ఉండటాన్ని బట్టి దాని యజమాని ఎంతటి భాగ్యవంతుడో, ఎలాటి అభిరుచులు కలవాడో తెలుస్తోంది సుజన్, మెచ్చుకుంటూ, దానిని తదేకంగా చూస్తూండగా, పడవలోని గది తెర కొద్దిగా తొలిగింది. సుజన్ హృదయం, ఒక్కసారిగా, అతడు చూసినదానికి ఉప్పొంగి ఆశ్చర్యచకితుణ్ణి చేసింది అతనికి బహు సుందరమైన వదనము మాత్రము కనిపించింది. కాని మరుక్షణంలో తెర మూయబడింది. దాంతో అతని కెంతో ఆశాభంగమైంది ఒక స్త్రీ కీచు కంఠస్వరంతో, అతడు తన్మయతలోనుంచి మామూలు ప్రపంచంలో పడ్డాడు ఆ స్త్రీ ఖచ్చితంగా తననే ఉద్దేశించుతూ అడుగుతోంది

"ఓయ్! ఎవరబ్బాయి నీవు? ఇలా-నీ పడవలన్నిటినీ ఇటేపుకు నడుపుకుంటూ, మా చక్కని పడవని పాడుచేయటానికి, తీసికో రావటంలో నీ యుద్దేశ్య మేమిటి?"

"ఓ పిన్నిగారూ, మేము ఎంతో దూరాన ఉన్న గౌర్ దేశపు వ్యాపారస్థులం"

"వర్తకులా? హుఁ!" అని చీత్కరించింది అసలు వర్తకు లంటేనే ఆమె కసహ్యమన్నట్లుగా

"పిన్నిగారూ, మీరు కొంచెం కోపం భ్రమ చేస్తున్నారు!"

"దానికి తగిన కారణా లున్నయ్!" అని ఆశ్చర్యార్థకంలో అందామె. "మా దొరసానమ్మగారు అలంకరించికుంటున్న సమయంలో మీరు తీవ్రాభ్యంతరం కలిగించినందుకైనా మీకు సిగ్గు కలగటం లేదూ?"

"అయ్యో, చాలా సిగ్గు చేటు!" అని సుజన్ నొచ్చుకోదలుచుకోకపోయినా నొచ్చుకున్నాడు. ఆ స్త్రీ అతని సంభాషణలోని చులకనని కనిపెట్టినట్లుండి ఛటుక్కున అంతర్ధానమైంది!

సుజన్ చాలా విచారపడ్డాడు. తెర వెనుకనున్న ఆసుందరాంగన ఎవరై ఉండాలి? ఆమెతో కాస్సేపు అల్లాగే కులాసాకబుర్లు చెబుతే, ఎంతో బాగుండేది" అనుకున్నాడు. ఆ ఒక క్షణిక దర్శనపు స్మృతితో అతడికి ఎంతో హాయి కలిగింది. మళ్లా ఆ సుందరముఖాన్ని చూడలేక పోవటమనే, అసంభవవిషయం గూర్చి, అతడు సరిపుచ్చుకోలేకపోయాడు.

దానిని గూర్చి తలచిన కొద్దీ ఆ ముఖాన్ని చూడాలనే వాంఛ ఎక్కువైంది. అతడు కేక వేద్దామని అనుకున్నాడు గాని దానికి తగిన కారణం ఆలోచించలేకపోయాడు! ఐనా అతడు ఉండగలిగినంత ఉత్తమ స్థితిలో వస్త్రధారణ చేసికొని, పడవలోంచి బైటకి వచ్చాడు, ఆ అందమైన పడవ ఎదుట నిశ్చలంగా నిలిచిపోవటం కోసమా అన్నట్లు! అతడు ఆ స్త్రీదగ్గరకు వెడదామా అనుకున్నాడు గాని ఎల్లా? తన వెనుక, ఒకమృదుస్వరంతో తన ఊహాప్రపంచంలోంచి స్పృహ వచ్చింది. "మీరు ఎవరికోసం ఎదురు చూస్తున్నారు?" అని ఆ మృదుస్వరం. సుజన్ వెనుకకు తిరిగి చూచాడు; ఒకవృద్ధుడు కనిపించాడు. "ఓ! ఎవరికోరకూ లేదు" అని సమాధాన మిచ్చి మళ్లా త్వరగా అందుకున్నాడు—"ఆఁ, ఏంలేదు, ఇంత అందమైన పడవ ఎవరిదై ఉంటుందా అని ఆశ్చర్యపడుతున్నాను" అని.

ఆ వృద్ధుని ముఖం, చిరునవ్వుతో ఇంతయింది! "అది నాదే. ఏదో స్వల్పపుదీ .. మీరు పైకి వచ్చి పూర్తిగా దగ్గరగా చూద్దురుగాని రండి" అని అన్నాడు. దాంతో సుజన్ హృదయం మహదానందంతో ఉప్పొంగిపోయింది కాని "అఖ్ఖే, మీ రనవసరంగా అవస్థ పడకండి ఎవరికైనా అవస్థ పెట్టవలసి ఉంటుంది." అని వెనుకకు తగ్గాడు

"అఖ్ఖే, ఏమీ శ్రమ లేదు నాయనా. నే చెబుతున్నానుగా అదీకాక ఎవరికీ దీనివల్ల కష్టం లేదు దాంట్లో నా కుమార్తె, ఆమె పరిచారికా ఉన్నా, రంతే అతిథులంటే వాళ్ల కెంతో సంతోషం." అని వృద్ధుడు బలవంతం చేశాడు సుజన్ ఇక ఆ ఆహ్వానాన్ని అంగీకరించక తప్పిందికాదు. దుడుకైన హృదయంతోనే వెళ్లాడు. ఆ వృద్ధుడు లోపలిగది ముందరికి వెళ్లి అతనిని ఆసనంమీద కూర్చోబెట్టి "నాయనా, ఈ ఊరికి నీవు కొత్తవాడవులాగా ఉన్నావు" అని అన్నాడు.

"అవునండీ. నేను గౌర్ నుంచి వస్తున్న వర్తకుణ్ణి కాశీకిదే మొదటిరాక"

"గౌర్ వర్తకుడవా?" వృద్ధుడు ఎంతో మెచ్చుకున్నవాడులాగా అని "కుఱ్ఱవర్తకుడివి. ఇంత దూరం వచ్చావు!" అని హెచ్చరిస్తూ, సుజన్ ఆ చిన్న ఈడులో అంత ఘనకార్యం చేశాడని మెచ్చుకున్నాడు.

"ఇదంతా మా నాయనగారి చలవల్ల. వ్యాపారాన్ని ఉచ్ఛస్థితికి తీసుకో వెళ్లింది ఆయనే. దానిని ఆగకుండా నడుపుతున్నా, నంతే.

"అదిగూడా అంత తేలికప నేనా నాయనా!" అన్నాడు వృద్ధుడు.

సుజన్ సౌమ్యంగా "నాతండ్రి వర్తకం చేర్పాడు మణిక్‌లాల్ అంటే, ఈ దేశంలో వ్యాపారస్థులకు చాల తెలిసిన పేరని నేను చెప్పగలను" సుజన్ ఇది చెప్పాడో లేదో, ఆ వృద్ధుడు పెద్దపెట్టున నవ్వాడు. దీన్నిచూచి సుజన్ ఏమిటా అని ఆశ్చర్యపోయాడు. వృద్ధుడు మంచి స్ఫూర్తితో—"ఐతే నీవు మణిక్‌లాల్ కొడుకు వన్నమాట! కాబట్టి నీపేరు సుజన్‌లాల్ అయిఉండాలి ఆహా! ఎలాటి విచిత్రమైన కలయిక! ఇక వృద్ధుడు చెప్పుకోపోయాడు "మణిక్‌లాల్ నా గాఢ బాల్య స్నేహితుడు. నీ చిన్నతనంలోనే కాబోలు నేను కాశీ వచ్చేశాను. అంతే మళ్లీ స్వస్థలానికి వెళ్లలేదు." అప్పుడు ఆయన కొంచెం స్వరం పెద్దది చేసి,"రత్నా, వెంటనే ఇలారా ఇక్కడ నీకో ఆశ్చర్యకరమైన విషయం.. .." అని కేక వేశాడు

"వస్తున్నా, నాన్నగారూ!" ఈ మధురమైన సమాధానం తన్మయుడై కూర్చున్న సుజన్ హృదయంలో హాయియైన గగుర్పాటు కలిగించింది క్షణాలతనికి సంవత్సరాలవిపించినయ్ చివరికి రత్న ప్రత్యక్షం కాగానే, సుజన్ ఎంతో కాలం గడిచిపోయిం దనుకున్నాడు. సుజన్‌ను చూడంగానే ఆమెకూడా రక్కున ఆగి అతనిని గట్టిగా తేరిపారచూసింది. సుజన్ పెదిమలు కొంచెం కదల్పటం గమనించి వెంటనే దృష్టి మరోవైపుకు మరల్చాడు.

వృద్ధుడు ఆమెను తనదగ్గరకు పిలిచి "చూడు రత్నా, ఇతను సుజన్‌లాల్. మనుష్యులలో రత్నంలాటి వాడు ఇతని తండ్రి మణిక్‌లాల్. అతడు నాగాఢబాల్యస్నేహితుడు. అలాటి సరసుణ్ణి, పెద్దమనిషిని నే నెక్కడా చూడలేదు. సుజన్‌లాల్‌కూడా తండ్రికి తగ్గ కొడు కనిపించుకుండేవాడు!"

మరో అరగంటలో వృద్ధుడూ, సుజన్, రత్న పరస్పరమూ తీక్ష్ణవీక్షణములద్వారా పలకరించుకుంటూంటే, మాట్లాడ వలసిందంతా మాట్లాడేశాడు. సుజన్, రత్న ముఖంలో కొత్తదనం క్రమంగా పోవటంచూసి, ఎంతో సేద దేరినట్లయాడు. తరువాత, తరువాత సుజన్ సంభాషణలో వృద్ధుణ్ణి కలిపాడు. త్వరలోనే వారు ముగ్గురూ చిరకాల పరిచితస్నేహితులా అన్నంత చనువుగా సంభాషించుకోవటం ప్రారంభించారు. సుజన్ వృద్ధుడైన ప్రతాప్‌రాయిని, తన స్వస్థలమైన కిషన్‌గంజ్‌కి రావలసిందిగా కోరాడు. ప్రతాప్‌రాయి వెంటనే సమ్మతించాడు. మఱ్ఱోజు, ప్రొద్దునే, అందరూ కిషన్‌గంజ్‌కి ప్రయాణం కట్టారు.

వారు కిషన్‌గంజ్ కొన్నివారాలయింతరువాత చేరుకున్నారు. మణిక్ పేరనే పిలవబడుతూఉన్న మణిక్‌ఘాట్ వద్ద వీరికి, మణిక్‌లాల్, అతనిభార్యా స్వాగత మిచ్చారు. ప్రతాప్‌రాయి రత్నతోసహా, తన పూర్వస్నేహితునితో నిండు వారంరోజులు గడిపాడు. సుజన్ ఇక్కడ ఇంట్లో, రత్నను వెంటతీ దగ్గరకు తీసికొన్న తల్లికి ఎప్పుడూ లేనివిధంగా అడుగులకు మడుగులొత్తుతున్నాడు! తల్లి పెదిమలమీద మందహాస మున్న విషయం పాపమతను గమనించియుండక పోవచ్చును.

ఎలాగైతేనేం, వారాంతాన మణిక్‌ఘాట్ వద్ద ప్రతాప్‌రాయినీ, రత్ననూ సాగనంపటానికి, సుజన్‌లాల్‌కి ముఖ్యంగా ఎంతో కష్టమనిపించింది. రత్నముఖంలో అదో విధమైన లజ్జ ఏర్పడింది. కాని సుజన్‌లాల్ అవ్వేమీ, చివరికి వృద్ధులిద్దరి భావగర్భితమైన మందహాస దృక్కులనుగూడా గమనించలేకపోయాడు. సుజన్ బాధాకలితుడయ్యాడు. ఒక్కసారిగా ఈ ప్రపంచం అర్థంలేనిదిగా తోచింది. ఒంటరిగా ఎప్పుడూ కట్టిపడేసినట్లు, బైట ప్రపంచంతో నిమిత్తంలేకుండా వుండేవాడు. ఒక రోజు ప్రొద్దున అతని తల్లి ఎప్పుడూలేంది, సేవకుడూ వచ్చి తనను నిద్ర లేపటానికి వచ్చారు.

"అమ్మా, ఏమిటి విశేషం?" అని ఆతురతగా అడిగాడు.

"అబ్బే! ఏంలేదు నాయనా .. నీ పెళ్లి మాటేమరి" అన్నదామె.

"నా వివాహమా?" అని పునఃపృచ్ఛ చేశాడు.

"ఆఁ. నీ వివాహానికి అంతా సిద్ధంచేసి ఉంచాం"

"కాని, అమ్మా .. నేను పెళ్లిచేసుకో దలుచుకోలేదు.—అంటే ఈ క్షణంలో కాదు ఎలాగైనా తెలిసిందా అమ్మా నే చెప్పింది? నేను పెళ్లిచేసుకోలేను ఆఁ అర్థమైందా..." ఇలా తడబడుతూ అన్నమాటే మళ్లా అని చివరి వాక్యం ఇక పూర్తిచేయలేక తల్లివైపు బిత్తరపడి చూశాడు.

"అల్లాగా!.." అంది మందహాసంతో తల్లి. నాయనా కొంచెం మనసు కుదటబరుచుకో. నీ కిష్టం లేకుండా ఎప్పుడూ పెళ్లిచేయమనుకో. మేము చేయవలసిందంతా ఏమిటయ్యా అంటే, ప్రతాప్‌రాయ్‌గారికి, ప్రత్యేకం ఒక వార్తాహరుణ్ణి పంపించాలంతే!"

సుజన్ ఆశ్చర్యచకితుడయ్యాడు. "ఏమిటమ్మా! నా పెళ్లితో ప్రతాప్‌రాయిగారికి సంబంధ మేముందీ?"

"ఆయనకూతురు రత్నను నీకిచ్చి వివాహం చేసేటట్లు నిశ్చయం చేశాం" అంది తల్లి. సుజన్ ఒక్కసారిగా పక్కమీంచి క్రిందికి దుమికాడు. "అమ్మా, నే నెప్పుడైనా నీకు అవిధేయుణ్ణై యున్నానా? సరే, అల్లా ఐతే. ఇప్పటికే నా వివాహానికి అంతా సిద్ధంచేసి ఉంటే, నే నేం అభ్యంతరపెట్టను. పెట్టగూడదు కూడా......" తల్లి సంతుష్టితో చిరునవ్వు నవ్వి వెళ్లిపోయింది. మరో మాసంలో సుజన్ లజ్జావనతవదనయైన, సుందరరత్నతో ఇంటికి తిరిగివచ్చాడు.

వారిద్దరూ సుఖంగా రెండు సంవత్సరాలు సుఖంగా గడిపారు వృద్ధుడైన మణిక్‌లాల్‌కు ఇక ఒకే ఒక కోరిక; సుఖంగా ఈలోకంనుంచి వెళ్లిపోదామని. కాని అల్లా జరగలేదు. ఆ సంవత్సరం సుజన్ ఇంకా దూరవ్యాపార ప్రయాణంనుంచి తిరిగి రాలేదు. రావలసిన సమయం కూడా మించింది. మొదట్లో యెవరూ తప్పుగా ఎంచలేదు. కాని మరీ ఆలస్యం కాగానే అందరూ కంగారుపడటం ప్రారంభించారు. ఒక రోజున దూరాన సాగరంమీద వడవలపటాలం ఛాయామాత్రంగా గోచరించినయ్. వృద్ధమణిక్‌లాల్, అతనిభార్య, కోడలు రత్న ఎంతో ఆతురతతో సుజన్‌కు స్వాగతం ఇవ్వటానికి మణిక్‌ఘాట్‌కు వచ్చారు. పటాల మేతెంచింది.

అంతా విచిత్రమైన నిశ్శబ్దంగా ఉంది. నాతూమాఝీ ఒక్కడే పడవలోంచి బరువుగా కిందికి అడుగుపెట్టగానే సుజన్ తల్లి ఏదో ఆపత్తు వాటిల్లిందని పసిపట్టింది. వెంటనే స్పృహ తప్పి రత్న చేతుల్లో వాలిపోయింది.

మణిక్‌లాల్ గాద్గదికంగా "నాతూ! నా సుజన్ ఏడీ? నా కొడు కేడీ? ముసలి నాతూ కళ్లవెంబడి నీళ్లవర్షం కురుస్తోంది.

"దొరా, ఆయన నలన్దాకి వెళ్లిపోయారు. సన్యాసియై మతాన్ని అభ్యసించటానికి వెళ్లారు.

(16 వ పేజీ చూడుడు)

ప్రజా ప్రభుత్వము: ఉపాధ్యాయుడు

శ్రీ డి. వి. సుబ్బారావు

ప్రభుత్వ మననది అధికారముతో కూడి ప్రజల శ్రేయస్సునకై ఏర్పరుపబడినది. అదైనను సామ్యవాదము కావచ్చు; లేక సామ్రాజ్య వాదము కావచ్చు; లేక నియంతృత్వమే కావచ్చు ప్రజాబల మత్యావశ్యకము. ప్రజలపై ప్రభుత్వమునకు, ప్రభుత్వముపై ప్రజలకు పరస్పరాధికార ముండును. ఇక ప్రజా ప్రభుత్వ మనుటలో ఒక ఉత్కృష్టత కలదు. ప్రజలచే నెన్నుకొనబడిన ప్రతినిధులచే స్వయంకృత శాసనానుసారము నడుపబడునదగుటచే స్వార్థ రహితమయి దేశ సౌభాగ్యమే ఏకైకలక్ష్యముగా కల్గియుండుట.

కొన్ని శతాబ్దములక్రిందట విదేశములందు నాగరికత మృగ్యమై యున్నపుడు దేశీయ సంస్కృతిని నల్గడల వెదజల్లిన ఆర్యుల జన్మభూమి— భారతదేశమే యని నేటి పరిశోధకుల యభిప్రాయము భారతదేశము నైతిక వర్తనకు, ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానమునకు, తపోబలమునకు, అహింసకు జన్మస్థానము. అట్టి దేశము నేడు విదేశముల కంటె చాల వెనకబడి అధఃపతితమై యున్న దనుట కడు శోచనీయము ఇందులకు గల కారణములలో నొకటి విద్యాక్షీణత స్త్రీలలోగాని పురుషులలోగాని అక్షరాస్యత పూర్వమిప్పటి కంటె హెచ్చా? పూర్వముకంటె నిప్పుడే హెచ్చా? అననది కాదు ప్రస్తుత చర్చనీయాంశము. ప్రజలే ప్రభుత్వము— ప్రభుత్వమే ప్రజలు— అన్న ఈ దినములలో అక్షరాస్యత 15 శాతమేమి, శతశాత మేల ఉండరాదు? అను నది సమస్య.

అయిదారు సంవత్సరములకు ఒకసారి ఓటుగే పెట్టకు హాయిగా నాడుకొనుచు ఆనందముగా గడుపదగిన బాల్యమును ఉపాధ్యాయుని చేతి బెత్తమున కర్పణ సేయవలెనా? అని యోచించు అమాయికులు లేకపోలేదు కాని పంతులుగా రిచ్చిన ప్రతిఒక్క దెబ్బ కలవాటుపడిన బాలుడు భావి జీవిత రణరంగమున ప్రతి తుపాకి దెబ్బకు తట్టుకొనగలడని బాల్యమునా కఠిన కారాగారమున గడిపిన వ్యక్తికి జీవిత మారామవిహారమే యగు నన్న సంగతి వారు గుర్తింపవలెను. గుర్తింపజేయుట ప్రభుత్వ కర్తవ్యము

ఆ వోటుగేటు పెట్టెలోనే యున్నది ప్రభుత్వాంకురము. విత్తనము బలీయమైనదైనచో వృక్షమునకు చేసిన దోహదము విక్కిలి ఫలదాయకము ప్రభుత్వ మన నేమి? ప్రతినిధి విధి ఏమి? ఎట్టివాడు ప్రతినిధియగుటకు అర్హుడు? అను విచక్షణ ప్రతి వ్యక్తికి అవసరము. ఇట్టి హేతువాదమువలననే 15, 16 శతాబ్దములలో యూరపు దేశమున నొక నూతన వికాసము కల్గి, పురోభివృద్ధికి మార్గ సూచనమైన. అట్లుగాక అంధప్రాయముగా బాధ్యతారహితముగా ఆలోచనాభారము వహింపక వ్యక్తిత్వమును పరులకు వదలి వ్యవహరించిననాడు ప్రజాప్రభుత్వము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము నెరవేరదు. మంచి చెడ్డలు విచారించు జ్ఞానము లేనప్పుడు 'కాకి తెల్లగా నన్నది' అని ఒకడు ప్రతిపాదించును. విగిలినవారు బలపరతురు. ఒకవిపకి కాదన్నను చెల్లదు. సక్కుబాయి నాటకమున చూపినట్లు అతడు అల్పసంఖ్యాకవర్గమున నండును. చిత్తశుద్ధితో దేశసౌభాగ్యమే లక్ష్యముగానిడుకొన్న, ఏ వ్యక్తిత్వ పెట్టిదైనను సర్వ నదులకు సాగరమే గమ్యస్థానమైనట్లు సర్వజనాభిప్రాయ మొకటే కావలెను.

అంతియ కాదు. ప్రభుత్వమున కెట్టి సహకార మీయవలెనో కూడ ప్రజలు గుర్తెరుగవలెను ఒక వ్యక్తి వర్తించు సూత్రమే స్థూలముగా ప్రభుత్వమునకు కూడ వర్తించును. ఒకడా దాయమును మించినఖర్చు చేయుట అసాధ్యము. అట్లే ప్రభుత్వము. ఈ విషయము ప్రజలు గమనించినచో ప్రభుత్వ చక్రమున కవరోధమే యుండదు. నైతికాభివృద్ధి, ఆర్థికాభివృద్ధి, ఆరోగ్యాభివృద్ధి కోరిచేసిన మద్యపాన నిషేధము వంటి చట్టము క్రమముగా సాగవలెనన్న ప్రజలందలి లాభ నష్టముల నాలోచించి నిర్బంధనార హితముగా హృదయ పూర్వకముగా ఎవరికి వారే చట్ట పరిపాలనము చేసినచో ఎంతో బాగుండును. ప్రభుత్వమునకు వ్యయప్రయాస లుండవు. ఇట్లే ప్రతివిషయమునందును ప్రజల సహకార మత్యవసరము.

ఇట్లు ప్రజాప్రభుత్వము జయప్రదముగా సాగవలె నన్నచో ఆహారసమస్యతర్వాత విద్యా విధాన సంస్కరణ మాలోచింపవలసియున్నది. "విద్య లేనివాడు వింత పశువు" అని పెద్దల మాట కాని కొంచెము భేద మున్నది. శిశువు జన్మించినపుడు జ్ఞానబీజము లతని యందు నిబిడమై యుండును. అనగా వడ్లగింజవంటివాడు ఆ గింజనుండి మొక్క మొలపించి కాపు కాయించుటకు వ్యవసాయదారు డెట్టి కృషి సలుపవలెనో ఉపాధ్యాయు డా బాలునియెడల అట్టి శ్రద్ధ చేయవలెను.

విద్యవలన త్రివిధాభివృద్ధి కల్గును. అట్టి అభివృద్ధి జరుగనిదె మానవుడు 'మానవ' ధర్మము నిర్వర్తింపలేడు. విదేశీయులు వారి వారి విద్యా విధానముల వలననే అభివృద్ధి గాంచినారు. విద్య పలుచబడుటచే భారతదేశము వెనకబడినది. ప్రతి విషయమునందు 'ఐక్యము' (Unity) అను వేదాంత సూత్ర మంతః ప్రవాహమయి యుండును అట్టి జ్ఞాన సంపత్తు విద్య లేనివానికి గలగదు. అతని కృత్యములందు కూడ వివేకము గానరాదు ఏకార్యమునందైనను విద్యావంతునకు విద్యాహీనునకు భేదము కనబడుచునే యుండును. విద్యావంతునకు ఆరోగ్య సూత్రములను వేరుగా బోధించ నక్కరలేదు. వ్యాధినిరోధ నివారణోపాయముల నాతడే గ్రహించి ఆచరించగలడు. అతని నిమిత్తమై ఆ విషయమున నిర్బంధన, ధనవ్యయము అక్కరలేదు. అట్లే వ్యవసాయవిషయమున. ఇది అది అననేల? అజ్ఞాన మనెడు తెర తొలగినపుడు ఏ లాభ ముండదు? ఏపని చక్కగ చేయలేడు? అజ్ఞానికి ఏమి బోధించిన ఏమి ప్రయోజనము? ఎట్టి శాసన ముండిన వాని కేమి భయము? తన్మూలమున ప్రభుత్వమునకు ధనవ్యయ మయిన మాత్ర మాతనికేమి విచారము? ఇట్లంటలో ఆరోగ్యవ్యవసాయాది సమస్యల ప్రధానము లని కాదు. వాటికంటె విద్య కెక్కుడు ప్రాధాన్యము గలదని భావము.

విద్యాసమస్యయందు ప్రాథమిక విద్య, వయోజనవిద్య, స్త్రీవిద్య, మతవిద్య, వృత్తివిద్య నిర్బంధన పరిషవిధానము మొదలునవి ముఖ్య భాగములు.

విద్యాయంత్రమును నడుపువా డుపాధ్యాయుడు. పై విషయములబట్టి దేశోన్నతి, జాత్యభ్యుదయము, ఉపాధ్యాయుని హస్తగతమై యున్నది. కనుకనే "గురుర్బ్రహ్మ, గురుర్విష్ణు, గురుదేవో మహేశ్వరః, గురుస్సాక్షాత్పరబ్రహ్మ తస్మైశ్రీ గురవే నమః" అని స్తోత్రము చేయుదురు అతడెట్టి సమర్థుడైన దేశమున కంతమే లోనగూరును. కనుకనే ఉపాధ్యాయ వృత్తి ఉత్కృష్టమయిన దందురు. కాని చంద్రగ్రహణ కొకనల్లని మచ్చవలె ఆర్థికమాంద్య మొక టాతని నావరించింది ఆ కళంకము బాపుటకు సమర్థులయిన వారిని ఏ వృత్తికి నాకర్షించుటకు ప్రభుత్వాదరణము కావలెను. అది యున్నచో భోజరాజుదగ్గర కాళిదాసు, అక్బరు కొలువులో తాన్సేన్, కృష్ణదేవరాయల ప్రాపున నష్ట దిగ్గజములు, విజయనగరమున నారాయణదాసు, శాలివాహన చక్రవర్తి కాలమున నాగార్జునివలె ఎందరెందరో మహనీయులు బయల్పడగలరు భారతదేశము మరల ప్రపంచమున తలమానికము వలె వెలసిల్లగలదు. "నిరాశ్రయాన శోభన్తే పండితా ... లతా" అనికదా ఆర్యోక్తి! అనగా వేతనాభివృద్ధి అయినంతనే విద్యా విధానము చక్కబడి సర్వతోముఖాభివృద్ధి గల్గును. కొన్ని సమూలములయిన సంస్కరణలు జరుగవలెను అవసరమయిన పరిస్థితులలో దండనాధికారముగూడ ఉపాధ్యాయున కుండవలెను.

ఫ్రెంచి ప్రజల మేలొల్పినది జగద్విఖ్యాతాధ్యాపకుడు రూసో. ఆ స్వతంత్రతయే అతడు తన స్వయంవిద్యావిధానమున చొప్పించినాడు. గురుడు మార్గదర్శకు డని శిష్యుడు తనంతట తానే జ్ఞానార్జనము చేయవలెనని అతని అభిప్రాయము.

భారతదేశమున అహింసావిధాన మమలు పరచి స్వాతంత్ర్యము నార్జించి ఒక్క స్వదేశమునకేకాక సమస్త ప్రపంచమునకును జ్ఞానోదయము కల్గించిన మహాత్మాగాంధి యుపాధ్యాయుడే. దక్షిణాఫ్రికాలో 'ఫెస్టలోజి' మొదలగు ఆధునిక విద్యావిధాన నిర్మాతల సూత్రముల నాచరణయందుంచి ఆ యనుభవ మంతయు తన వార్ధా విద్యా విధానమున పొందుపరచిన మహనీయుడు.

ఇట్లనేక సమయములందు దేశ సంక్షోభము క్రీస్తు, మహమ్మదు, బుద్ధుడు, శంకరుడు, మార్టిన్ లూథర్ మొదలగు నుపాధ్యాయులచే నివారింపబడినది. అందుచే నుపాధ్యాయుడు సంఘమునందగ్రస్థానమున కర్హుడుగా నున్నాడు. అట్టిఅగ్రనాదరించి సముచిత ప్రోత్సహించి దేశ సౌభాగ్యమును పెంపొందింపజేయుట ప్రభుత్వము వారిపై గల గురుతరభారము. జాతీయదృష్ట్యా విద్యాసంస్కరణల గావించుటకు ప్రభుత్వమిప్పుడిప్పుడే పూనుకొనుచుండుట ముదావహము

పదచ్యుతి

(11 వ పేజీ తరువాయి)

ఇక తిరిగి రారు " అని నాతూ చెప్పలేక చెప్పాడు "ఆ విద్యనంతా అభ్యసించిన తరువాత, హిందూదేశమంతా పర్యటనంచేస్తూ, బోధిస్తూ గడుపుతారట." అని సంగతి పూర్తిగా చెప్పాడు.

మణిక్‌లాల్‌కు బలంఅంతా దిగజారిపోయినట్లనిపించింది. అకస్మాత్తుగా కంపించాడు. నాతూను సంబోధిస్తూ "పల్లి పపల్లోకల్లా మంచిది ఒకటి అమరుచేసి సిద్ధంగా ఉంచు. నేనే వెళ్లి నా ఆ ఒక్క రత్నాన్నీ నేనే తెచ్చుకుంటాను." అని ఆజ్ఞాపించాడు.

ఆ సాయంత్రమే మణిక్‌లాల్ తనను అనుసరిస్తానని కళ్లనీళ్లతో బ్రతిమిలాడిన కోడలు రత్నంతో సహా పయనమయ్యాడు.

పాటలీపుత్రమువద్ద, వృద్ధుడు పడవనొదిలి నలందాకు రెండువందలవెళ్ల దూరంలో నున్న రాజ్‌గోర్‌కు తీసుకొని వెళ్లవలసినదిగా పల్లకి బోయీలను నియమించాడు. రాజ్‌గోర్ నుంచి వారు నడవవలసిఉంది. ఒక వృద్ధుడూ, ఒక నవయువతీ, ఎప్పుడూ ఇంతవరకూ కట్టెక నేలమీద అడుగు పెట్టనటువంటివాళ్లు అంతదూరం నడవాల్సి వచ్చింది. ఐనా ఏదీకూడా తమ నాపలేదు! మధ్య మధ్య ఆగుతూ జనాన్ని దోవ అడుగుతూ నడక ప్రారంభించారు. జనం దేశానికి కొత్తగానున్న వీ రిద్దరినీ చూచి, వీరి సుకుమారతకు అచ్చెరువొంది వీ రెప్పటికైనా నలందా చేరగలరా అని ముక్కు మీద వేలు వేసుకున్నారు.

ఏమైతేనేం, మొత్తంమీద మణిక్‌లాల్, రత్నా, ఆలాగే నడిచారు... చివరికి నలందా మహావిద్యాపీఠపు వెలుపలిద్వారం చేరుకున్నారు. రోడ్డుమీద దుమ్మూ, అదీ, వారి తేజోవంతమైన ముఖాలమీద పడి, దీర్ఘప్రయాణాశ్రమికులుగా జేవురింపజేసింది. నడిచి నడిచి అలసిపోయిన ఆ కాళ్లమీద ఎలా నిలబడ్డారో అదే ఆశ్చర్యం.

కషాయవస్త్రాలలో ఒక వృద్ధసన్యాసి వారికి కనిపించాడు.

"మీరు చాలా అలసినట్లున్నారు. వచ్చి మా అతిథి భవనంలో విశ్రాంతి తీసికొండి." అని ఆదరపూర్వకంగా అడిగాడా సన్యాసి.

వారి కలాటి సౌకర్యమేమీ అవసరం లేకపోయింది. మణిక్‌లాల్ వెంటనే అందుకొని "అయ్యా! నా కొడుకైన సుజన్‌లాల్‌ని చూడటానికి వచ్చాం. దయయుంచి మమ్మల్నిద్దర్నీ అతనివద్దకు తీసకొళ్లండి.

ఆ సన్యాసి తన ననుసరించవలసిందని కోరాడు అంతా ఒక ఉద్యానవనంలోకి వచ్చి ఆగిపోయారు. వృక్షచ్ఛాయల్లో విడివిడిగా యువక సన్యాసులు, కొందరు ధ్యానం చేస్తూ, మరి కొందరు నిశ్శబ్దంగా పఠనంచేస్తూ కనిపించారు. ఆ వృద్ధసన్యాసి, "అదిగో అక్కడున్నాడు మీ కుమారుడు" అని చేయెత్తి చూపించాడు.

సుజన్‌ను చూడంగానే మణిక్‌లాల్ దుఃఖం ఆపుకోలేక పోయాడు. అతని గిరిజాల జుట్టు మాయమయింది. అతని చక్కటి విలువగల వస్త్రాలన్నీ మాయమయినాయ్. అతడు దీర్ఘ సమాధిలో నున్నాడు.

"నాయనా సుజన్, సుజన్!... ఇలా చూడు నాతో రా నాయనా" అని మణిక్‌లాల్ దుఃఖమయంగా బ్రతిమిలాడుతూ అడిగాడు. ఐనా సుజన్ కళ్లు తెరవలేదు.

వృద్ధసన్యాసి—"అతడు తిరిగి రాడు. అతడు తన జీవితాన్ని మతపఠనానికీ, మతబోధకూ అర్పించాడు" అన్నాడు.

"దానిని బట్టి అతడు మమ్మల్నందర్నీ పూర్తిగా శాశ్వతంగా వదలివేసినట్లేనా?" మణిక్‌లాల్ ఆవేశంలో అడిగాడు. మళ్లా— అత డావిధంగా చేయలేదు. అతణ్ణి రమ్మనటం, నా కోసమూ, వాని తల్లికోసమూ కాదు. మేం వెళ్లాగో వేపోమాపో పొయ్యేవాళ్లమే. కాని ఈ పనికందుపైపు చూడు. ఆమె అనుభవించవలసిన జీవితం అంతా ముందే ఉంది. ఆమె నూరటజేయటం ఎలా?"

"ఈ మానవానీక మంతటి మంచికోసమూ, ఆ నేతుల సౌభాగ్యంకోసమూ మీ రతనిని వదలివేయాల్సి ఉంటుంది. మీరొక్కరే అతనిని వదలివేసినవా రవుతారు. కాని దానివల్ల ఎంతమంది అసంఖ్యాకులు అతని బోధనలవల్ల బాగుపడతారో తెలుసా? మీ చుట్టూ చూడండి. ఈ శిష్యులంతా ప్రపంచంలోని అన్ని భాగాలనుంచీ వచ్చారు. వారందరికీ ఇళ్లున్నయ్. తల్లితండ్రులున్నారు. కాని వా రంతకన్న గొప్ప విషయానికే, అత్యుదాత్తమైన ప్రయోజనానికే వచ్చారు." మణిక్‌లాల్ మౌనంగా వింటున్నాడు. అతని దుఃఖా న్నేదో అరికట్టిందా అన్నట్లుగా అతడు చుట్టూ కలయచూశాడు. నెమ్మదిగా అడిగాడు "వీళ్లంతా ఇళ్లనీ ఆస్తుల్నీ వదిలేసి వచ్చారు కదూ."

"అవును.. నాయనా.." సన్యాసి సమాధానం.

"మరి మీ రీ మహావిద్యాపీఠాన్ని ఇన్ని అనేక గృహ శిథిలాలమీద నిర్మించారు కదూ!" మణిక్‌లాల్ కంఠం ఉద్రేకపూరితమైంది. "పవిత్రమైన సన్యాసులు మీరంతా వందలూ వేలకొలది గృహాలను అంధకారమయంచేసి మానవానీకాన్నికి వికాసా నిద్దా మనకుంటున్నారు కదూ? చిత్రంగా ఉంది; చాలా చిత్రంగా ఉంది! రా, రత్నా, పోదాం రా. ఇలాటి స్థలం నుంచి పారిపోదాం రా. ఇక ఒక్క క్షణం ఇక్కడుండకూడదు.."

బయలుదేరి వెడుతూ మణిక్‌లాల్ శాంతమైన సుజన్ ముఖంవైపు చివరిసారిగా చూచాడు. వెళ్లేముందు మణిక్‌లాల్ ఆవేశంతో "ఓ పావనసన్యాసీ, ఇదే నేను చెబుతున్నాను. మీరు నిర్మించిన పద్ధతినకట్టే స్థలం, అది విద్యాపీఠాల్లోకల్లా అత్యుత్తమైనది కానీ, ఏదైనా కానీ, ప్రపంచంలోకల్లా అతిపవిత్రమైనది కానీ —అది నిలవ రేదని నేను గట్టిగా హెచ్చరిస్తున్నాను," అని అదృశ్యుడయ్యాడు.

అలాగ తడబడుతూ రత్నను తీసికొని మళ్లా దీర్ఘప్రయాణం సాగించాడు. విద్యాపీఠపు వెలుపలిద్వారములవద్ద ఒక్కసారిగా వారిసత్తువ అంతా క్షీణించింది. వారి హృదయాలను వెనుక వదలి, కళేబరాలను గమ్యం లేకుండా కొన్ని వెళ్ల దూరం మాత్రం ఈడ్చుకోపోగలిగారు.. అంతే...

నలందా శిథిలాలమధ్య ఒంటరినై యుండి ఆ మహావిద్యాపీఠం యొక్క అంతిమదశ ప్రారంభమదేనని ఆశ్చర్యపోయాను. వేదన పడిన హృదయాల, అంతులేని వేడినిట్టూర్పులతో భార్యామాతల కన్నీటిధారలతో నలందా నాశనమైనది కాబోలు! అట్టి తండ్రుల శాపములచే, ఆ మహావిద్యాపీఠము భరించలేనంత వరకూ పాటుబడి చివరకి భూపతనమైనది కాబోలు!! భూమాత ఈ పెద్దగాయమును, తన మాగులు రీతిని నయమొనర్చి ఈ విధమైన స్థాలిత్యమును వదిలినది కాబోలు!!!—అని నేను ఆశ్చర్యపడ్డాను.

—